

INFORMATION PLATFORM "CENTER FOR INNOVATIVE THINKING"
UKRAINIAN INSTITUTE OF SCIENTIFIC STRATEGIES
EUROPEAN UNION RESEARCH DEPARTMENT
SCIENTIFIC AND PUBLISHING CENTER "PROGRESS"

SCIENCE, TECHNOLOGY AND CULTURE: INTEGRATION AND PROSPECTS

PROCEEDINGS OF THE INTERNATIONAL SCIENTIFIC
AND PRACTICAL CONFERENCE

AUGUST 25-27, 2025
WARSAW, POLAND

INFORMATION PLATFORM "CENTER FOR INNOVATIVE THINKING"
UKRAINIAN INSTITUTE OF SCIENTIFIC STRATEGIES
EUROPEAN UNION RESEARCH DEPARTMENT
SCIENTIFIC AND PUBLISHING CENTER "PROGRESS"

SCIENCE, TECHNOLOGY AND CULTURE: INTEGRATION AND PROSPECTS

PROCEEDINGS OF THE INTERNATIONAL SCIENTIFIC
AND PRACTICAL CONFERENCE

August 25-27, 2025

Warsaw, Poland

This edition was approved for publication on September 16, 2025.

Published in A4 format online on website:

<https://naukainfo.com/conference?id=60>

Publisher: Sole proprietor Soloviov O. V. Certificate of registration in the State Register of Publishers, Manufacturers, and Distributors of Publishing Products series DK № 8227, dated April 23, 2025.

Warsaw, Poland
2025

UDC 001.1

Proceedings of the International scientific and practical conference “Science, technology and culture: integration and prospects” (August 25-27, 2025) / Publisher website: www.naukainfo.com. - Warsaw, Poland, 2025. - 35 p.

ISBN 978-617-8680-07-7

DOI: <https://doi.org/10.64828/conf-60-2025>

The recommended citation for this publication is:

Shevchenko T. G. Research into the specifics of the development of performing arts in Ukraine under martial law // Science, technology and culture: integration and prospects : proceedings of the International scientific and practical conference (August 25-27, 2025). - Warsaw, Poland : naukainfo.com, 2025. - Pp. 15-21. - URL: <https://naukainfo.com/conference?id=60>

Editor
Soloviov O. V.

*M.Sc.Ed., M.P.A., Hon. PhD, Academic Advisor,
Head of the European Union Research Department,
Ukrainian Institute of Scientific Strategies*

The collection of scientific articles is a scientific and practical publication that includes research papers by students, postgraduate students, Candidates and Doctors of Sciences, researchers, and practitioners from Ukraine, Europe, neighboring countries, and beyond. The articles reflect studies of processes and changes in the structure of modern science. This collection is intended for students, postgraduate and doctoral candidates, educators, researchers, practitioners, and all those interested in current trends in the development of modern science.

E-mail: journal@naukainfo.com

Publisher website: <https://www.naukainfo.com>

© Publisher Website: naukainfo.com, 2025

© Ukrainian Institute of Scientific Strategies (UISS), 2025

© All authors, 2025

TABLE OF CONTENTS

ECONOMIC THEORY, MACRO- AND REGIONAL ECONOMY

1. *Заяць В'ячеслав Сергійович* 3
ФІНАНСОВА СТАБІЛЬНІСТЬ НАСЕЛЕННЯ ЯК СКЛАДОВА
РЕЗИЛЬЄНТНОСТІ ЯКОСТІ ЖИТТЯ
2. *Романюк Сергій Андрійович* 8
УДОСКОНАЛЕННЯ ІНСТИТУЦІОНАЛІЗАЦІЇ СТРАТЕГУВАННЯ
РЕГІОНАЛЬНОГО ТА МІСЦЕВОГО РОЗВИТКУ

MANAGEMENT, PUBLIC ADMINISTRATION AND GOVERNANCE

3. *Кирпале Аліна Василівна* 22
ДЕРЖАВНА ПОЛІТИКА РОЗВИТКУ НЕПЕРЕРВНОЇ ОСВІТИ ПІД
ЧАС КРИЗИ: ПРОБЛЕМИ ТА ШЛЯХИ РЕАЛІЗАЦІЇ

MEDICAL SCIENCES AND PUBLIC HEALTH

4. *Дзевульська Ірина Вікторівна, Маліков Олександр Вячеславович* 14
ПРОФЕСОР В. П. ОБРАЗЦОВ: ШЛЯХ ВІД МОРФОЛОГА ДО ГЕНІЯ
ТЕРАПІЇ

PEDAGOGY AND EDUCATION

5. *Тріфо Олена Василівна* 27
ФЕНОМЕН ПСИХОЛОГІЧНОГО ВИГОРАННЯ ПЕДАГОГІВ ТА
РЕКОМЕНДАЦІЇ ЩОДО ПРОТИДІЇ ЙОГО НЕГАТИВНОМУ
ВПЛИВУ НА ПРОФЕСІЙНУ ДІЯЛЬНІСТЬ

PHYSICAL EDUCATION, SPORTS AND PHYSICAL THERAPY

6. *Prokhorov Oleksandr, Afandiyeva Lana* 32
AKTUALNE TRENDY I PERSPEKTYWY KOMERCJALIZACJI
SZACHÓW W PRZESTRZENI MEDIÓW INTERNETOWYCH

ECONOMIC THEORY, MACRO- AND REGIONAL ECONOMY

УДК 336.7

Заяць В'ячеслав Сергійович

кандидат економічних наук,
провідний науковий співробітник
Інститут демографії та досліджень
якості життя імені Михайла Птухи
м. Київ, Україна

ФІНАНСОВА СТАБІЛЬНІСТЬ НАСЕЛЕННЯ ЯК СКЛАДОВА РЕЗИЛЬЄНТНОСТІ ЯКОСТІ ЖИТТЯ

Анотація: досліджено фінансову стабільність як чинник резилієнтності якості життя населення в умовах криз. Розглянуто об'єктивні та суб'єктивні параметри фінансової стійкості, включаючи доходи, заощадження, борги та фінансову грамотність. Проаналізовано специфічні виклики для молоді, сімей з дітьми, безробітних і осіб похилого віку.

Ключові слова: фінансова стабільність, якість життя, резильєнтність, оцінка, об'єктивні та суб'єктивні характеристики.

У сучасних умовах глобальних криз, пандемічних та воєнних викликів зростає значення фінансової стабільності як одного із ключових чинників забезпечення стійкого функціонування домогосподарства і суспільства в цілому. Фінансова стабільність населення забезпечується не лише наявністю достатніх доходів, а й здатністю адаптуватися до економічних шоків, управляти

ризиками та зберігати добробут у мінливому середовищі. Досягнення фінансової стабільності впливає на резильєнтність якості життя безпосередньо через посилення можливостей населення щодо доступу до базових потреб та послуг, так і опосередковано через підвищення суб'єктивного відчуття безпеки, віри в майбутнє, зниження рівня стресу та стимулювання проактивної поведінки.

Оцінювання впливу фінансової стабільності на резильєнтність якості життя населення передбачає використання як кількісних, так і якісних параметрів, які поєднують об'єктивні та суб'єктивні характеристики.

Об'єктивні характеристики:

- *рівень доходів та їх стабільність* (постійність надходжень, розмір середньодушового доходу та ін.)
- *обов'язкові витрати* (частка витрат на їжу, житло, комунальні послуги та інше – як маркер фінансового тиску на бюджет домогосподарства);
- *наявність заощаджень та активів* (обсяг накопичень на випадок надзвичайних ситуацій, фінансова подушка безпеки);
- *боргове навантаження* (наявність боргів та їх співвідношення із доходами);
- *доступність фінансових послуг* (банківських, страхових, інвестиційних та ін.).

Суб'єктивні характеристики:

- *фінансова грамотність* (планування бюджету, розуміння фінансових інструментів, вміння оцінювати ризики та уникати надмірних боргів);
- *фінансова безпека та добробут* (наскільки особа/родина відчуває себе фінансово захищеною від ризиків втрати роботи, хвороб, криз та ін.);
- *фінансові пріоритети та звички* (схильність до заощадження, ризикованих інвестицій або споживчого кредитування).

Результати оцінювання можуть відображатися у вигляді інтегральних індексів фінансової стабільності населення, які враховують взаємозв'язки між різними параметрами та дозволяють простежити динаміку в часі та за соціальними групами. Врахування соціально-демографічної диференціації є

важливим для точного аналізу фінансової стабільності, оскільки різні групи населення мають різний ступінь доступу до ресурсів, різні потреби та рівень вразливості.

Молодь. Основні виклики в контексті резилієнтності якості життя – нестабільна зайнятість, житлова проблема, кредитна залежність. Одним із ключових чинників, що визначає фінансову стабільність молоді, є нерегулярність надходження доходів. В більшості випадків молоді люди працюють на тимчасовій, неповній або неофіційній основі, поєднують навчання та роботу, або зовсім не мають постійного доходу. Часто спостерігається підвищена споживча активність – витрати на гаджети, мандрівки, дозвілля, оренду житла, освіти. За відсутності навичок управління бюджетом це призводить до перевитрат та заборгованостей. Поширеними є тенденції життя “від зарплати до зарплати”; відсутність фінансових резервів (заощаджень); використання кредитних карток чи мікропозик та ін. У зв’язку з цим доцільно ґрунтовно оцінювати рівень фінансової грамотності молоді, наявність заощаджень та боргів за споживчими кредитами.

Сім’ї з дітьми. Однією з найбільш численних, але водночас найвразливіших соціально-демографічних груп є сім’ї з дітьми. Наявність дітей суттєво змінює структуру витрат домогосподарства, впливає на джерела доходів і формує особливі потреби, які повинні враховуватись у фінансовому плануванні. Джерела доходів таких сімей, як правило, включають: заробітну плату батьків (одного або обох); державні соціальні виплати (допомога при народженні, виплати на дітей до 6/18 років, субсидії); іноді – додаткові доходи (фріланс, допомога від родичів та ін.). У багатьох випадках кредити виконують функцію інструменту виживання, а не розвитку, що створює додаткову фінансову вразливість.

Безробітні та малозабезпечені. Безробітні та малозабезпечені особи становлять соціальну групу, яка має найнижчий рівень доходів і найвищий рівень фінансової вразливості. В умовах економічної нестабільності, інфляції та соціально-політичної турбулентності саме ця категорія населення першою

зазнає негативних фінансових наслідків. Фінансовими ризиками цієї групи є повна відсутність заощаджень; залежність від зовнішньої допомоги; неможливість спланувати бюджет навіть на кілька тижнів наперед; високий рівень психологічного та емоційного стресу через фінансову нестабільність. Вони практично не мають доступу до класичного банківського кредитування через відсутність офіційного доходу та високий ризик неповернення боргу, проте часто звертаються до мікрофінансових установ, де умови є набагато гіршими, що може спричинити боргову пастку, з якої вийти самостійно майже неможливо. Важливим є врахування глибини бідності, наявності неформальних доходів або тіньової зайнятості.

Особи похилого віку. Група характеризується фіксованими або обмеженими доходами, зниженими можливостями для працевлаштування та зростання фінансових потреб, пов'язаних із віком. Фінансова стабільність пенсіонерів знижена через відсутність накопичених ресурсів; обмежений доступ до цифрових фінансових послуг (низька цифрова грамотність); високий ризик постраждати від шахрайства (передовсім телефонне та інтернет-шахрайство); погіршення здоров'я як фактор додаткових витрат. У кризові періоди має вкрай низький адаптивний потенціал та високу залежність від пенсій, обмеженість у доступі до додаткових джерел доходу, підвищені медичні витрати. Необхідна оцінка рівня пенсійного забезпечення відносно прожиткового мінімуму, наявності хоча б мінімальних заощаджень та фінансової грамотності.

Отже, фінансова стабільність населення є не лише індикатором економічного благополуччя, але й фундаментальною умовою для забезпечення резильєнтності якості життя в умовах постійних соціально-економічних викликів. Її багатовимірний характер вимагає комплексного підходу до оцінювання, який має враховувати як об'єктивні економічні параметри, так і суб'єктивні чинники добробуту. Оцінювання за соціальними групами дозволяє виявити специфіку вразливості та забезпечити ефективне формування

соціально-економічної політики, спрямованої на посилення фінансової автономії громадян і сталий розвиток суспільства.

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ

1. Поведінкові стратегії домогосподарств у контексті якості життя: монографія / [Черенько Л.М., Бевз В.П., Васильєв О.А., Заяць В.С., Клименко Ю.А., Когатько Ю.Л., Крикун О.І., Полякова С.В., Реут А.Г., Хмелевська О.М., Шишкін В.С.]; Національна академія наук України, Інститут демографії та проблем якості життя НАН України. — Електронне видання. — Київ, 2025. — 316 с.
2. Заяць В.С. (2024). Фінансова поведінка домогосподарств у контексті їх резильєнтного розвитку. *Демографія та соціальна економіка*, 55(1), 41–58. <https://doi.org/10.15407/dse2024.01.041>
3. Якість життя населення України та перші наслідки війни / [Черенько Л.М., Полякова С.В., Шишкін В.С., Реут А.Г., Крикун О.І., Когатько Ю.Л., Заяць В.С., Клименко Ю.А.]; Нац. акад. наук. Укр., Ін-т демогр. та соц. дослідж. ім.М.В. Птухи. — Електронне видання. — Київ, 2023.

Романюк Сергій Андрійович

доктор економічних наук, доцент,

Інститут демографії та досліджень

якості життя імені М. В. Птухи НАН України

м. Київ, Україна

УДОСКОНАЛЕННЯ ІНСТИТУЦІОНАЛІЗАЦІЇ СТРАТЕГУВАННЯ РЕГІОНАЛЬНОГО ТА МІСЦЕВОГО РОЗВИТКУ

Анотація: Розглянута інституціоналізована система стратегування регіонального та місцевого розвитку в Україні. Проаналізовані ризики її функціонування та протиріччя в контексті проведеної реформи децентралізації. Наголошено на актуальності впровадження полісуб'єктного управління стратегічними процесами на різних територіальних рівнях, що передбачає застосування режиму неповного контракту. Розкрито сутність територіально-спрямованого підходу при реалізації стратегій різного територіального рівня.

Ключові слова: стратегії регіонального/місцевого розвитку, інституціоналізація стратегування розвитку, полісуб'єктне управління, територіально-спрямоване стратегування.

З прийняттям у липні 2022 року Закону України “Про внесення змін до деяких законодавчих актів України щодо засад державної регіональної політики та політики відновлення регіонів і територій” [1] (далі - Закон) в Україні в цілому вибудована ієрархічна система стратегування регіонального та місцевого розвитку: разом із Державною стратегією регіонального розвитку, планами заходів її реалізації на той же часовий період розробляються регіональні/місцеві стратегії розвитку та відповідні плани, які мають узгоджуватися із державними стратегічними цілями і пріоритетами, про що

повинен свідчити висновок про відповідність центрального органу виконавчої влади, який забезпечує формування державної регіональної політики. Відсутність висновку виключає фінансування проєктів регіонального розвитку за рахунок коштів державного фонду регіонального розвитку (п.10 ст.10 Закону). Подібна стратегічна піраміда (державна/регіональні стратегії/стратегії територіальних громад) час від часу може перебувати під дією потрясінь у разі необхідності внесення змін до Державної стратегії, як це відбулося після відповідного рішення Кабінету Міністрів України у серпні 2024 року [2].

Необхідність коригувати Державну стратегію регіонального розвитку посеред планувального періоду виникла через повномасштабне вторгнення РФ і кроками України до набуття членства в ЄС. Протягом півроку (до лютого 2025 року) обласні державні адміністрації мали внести зміни у регіональні стратегії, після чого аналогічні зміни мають вносити органи місцевого самоврядування територіальних громад, для яких терміни законодавчо не встановлено. Слід також враховувати, що регіональні та місцеві стратегії розвитку затверджують відповідні органи місцевого самоврядування, що може підвищувати ризики часових розривів між затвердженням і початком реалізації різнорівневих стратегій розвитку. Станом на 30 липня 2025 року Міністерством розвитку громад та територій України погоджені оновлені стратегії 21 області. Всі зміни узгоджуються із оновленою Державною стратегією регіонального розвитку на 2021-2027 роки [3]. Таким же ієрархічним є підхід і до організації державної підтримки регіонального розвитку (ст. 22.1 Закону): відбір проєктів для державного фінансування здійснюється комісіями місцевих державних адміністрацій та комісією центрального органу виконавчої влади, що реалізує державну регіональну політику.

Подібна процедура узгоджень цілей, завдань, пріоритетів, заходів, планів тощо фактично створює вертикальну систему зверху-донизу довго- та середньо-строкового планування, яке законодавчо визначене як стратегічне. Подібна система більше характерна для держав із сильним централізованим управлінням і передбачає наскрізний моніторинг і контроль за дотриманням

досягнутої відповідності. В умовах України вона постійно знаходитиметься під тиском різних обставин внутрішньої та зовнішньої природи (протиріч і неузгодженостей між місцевими органами виконавчої влади та органами місцевого самоврядування різних територіальних рівнів, державними органами влади, проблем міжнародного характеру, воєнних дій тощо).

Слід також звернути увагу на таке.

По-перше, в українському середовищі політиків, працівників виконавчої влади, місцевого самоврядування, експертів нерідко розповсюджені нечіткі уявлення про сам термін стратегування та особливості його застосування у публічній сфері [4].

Розмитість визначення фундаментальних положень призводить до такого ж розмитого формування стратегічних документів та умов їх реалізації. Стратегія, насамперед, - це спосіб формування та реалізації певних рішень. Він передбачає, що будь-який документ, в якому викладена послідовність намічених кроків, може стати стратегічним, якщо його формування та реалізація здійснюватиметься за певним алгоритмом: серед різних альтернатив обирають сукупність рішень/кроків для досягнення цілей, які визначають поведінку суб'єкта (власника) стратегії певний період часу. Це означає:

- всі плани, програми, рішення, що приймаються суб'єктом, мають розглядатись через призму їх відповідності прийнятій стратегії, оскільки вона має найвищий пріоритет; при розробці суб'єктом декількох стратегій одна завжди буде мати статус головної стратегії (grand strategy);

- термін реалізації стратегії обирається самим суб'єктом з урахуванням його спроможності дотримуватися цілей та пріоритетів визначений ним час: при зміні обставин, умов внутрішньої та зовнішньої природи, які унеможливають реалізацію стратегії, її змінюють. В умовах високих ризиків невизначеності термін дії стратегії свідомо скорочують. Недотримання цього положення руйнує стратегію та зусилля по її впровадженню. З огляду на це, визначений в Україні семирічний термін дії стратегій розвитку - від державної до місцевих - в умовах воєнного стану вбачається необґрунтованим і

нереалістичним. До того ж, як правило, термін дії більшості стратегій обмежується тривалістю політичного циклу в країні (4-5 років). Слід враховувати і масштаб громад з низькою чисельністю населення та значною дотаційністю, відсутністю джерел власних надходжень, для яких семирічний термін стратегування втрачає будь-який сенс;

- стратегія - продукт суб'єкта, реалізується за рахунок ресурсів, використання яких залежить виключно від прийнятих ним рішень. Отже безглуздом виглядають ситуації, коли в стратегію закладаються цілі, завдання, заходи, результати реалізації яких повністю не залежать від рішень суб'єкта: все, що за межами компетенції суб'єкта не є його стратегією. Відповідно, регіональні стратегії та стратегії територіальних громад, які затверджуються відповідними органами місцевого самоврядування, формуються в рамках повноважень цих органів за рахунок наявних місцевих ресурсів, і виконання цих стратегій - виключно їхня сфера відповідальності; усі поточні рішення мають прийматися з урахуванням пріоритетності тих, що визначені стратегією. Чим менше у місцевої влади можливостей у прийнятті та реалізації рішень самостійно вирішувати проблеми, тим лаконічніше має бути її стратегія;

По-друге, стратегування у публічній сфері - завжди полісуб'єктний феномен (governance), який передбачає участь у формуванні та реалізації стратегічних процесів цілої низки суб'єктів різних територіальних рівнів - від органів влади, самоврядування, представництва бізнесу, громадських організацій до населення, і кожен з цих суб'єктів наділений правом приймати рішення. Це означає:

- здійснені в Україні кроки щодо подальшої децентралізації в контексті підвищення фінансової, організаційної, політичної спроможності до формування стратегій власного розвитку територіальних громад розширюють можливості полісуб'єктного управління, в результаті якого органи місцевого самоврядування реально стають суб'єктами стратегічних процесів у формуванні власної політики і посилюють свій вплив на зміст державних рішень. Дана суб'єктність підвищує відповідальність за прийняті рішення як перед жителями

громад, так і перед державними органами. У випадку побудови ієрархічних конструкцій відповідальність за нереалізовані стратегії перекладатиметься на вищі щабелі прийняття/неприйняття рішень. Діалектично поєднати централізацію стратегічних процесів і наслідки децентралізації в країні на довгостроковий період уявляється неможливим. У подальшому доцільно розширювати можливості органів місцевого самоврядування генерувати власні джерела фінансування стратегій регіонального і місцевого розвитку; очевидним вже зараз є підготовка до хвилі укрупнення громад з метою їх повоєнного розвитку, забезпечення більшої спроможності в економічному і соціальному зростанні;

- полісуб'єктне управління передбачає багаторівневий його вимір і характеризується як процес колективного прийняття рішень [5], де повноваження та вплив розподіляються між учасниками стратегічних процесів, що діють на різних територіальних рівнях і у різних сферах політики, як система, де відповідальність за зміст політики та її імплементацію розподіляється між різними рівнями влади та місцевими інституціями (приватними асоціаціями, спільними місцевими повноважними органами, представниками бізнесу, громадськими організаціями тощо). Всі заходи з інтеграції різних сфер політики, проєктів та пропозицій різних органів влади, зокрема у стратегічних процесах, створюють передумови синергетичного ефекту. Рациональність цього підходу полягає у тому, що він зосереджується на конкретному місці, певній території (place-based approach) в рамках різних стратегій розвитку через співпрацю різних рівнів влади, інших учасників, які найкраще розуміють конкретний потенціал конкретних місць. Саме в цьому і полягає територіально-спрямований підхід при реалізації стратегування розвитку. Він передбачає застосування контрактних форм співпраці як між різними рівнями влади - від державної до регіональної/місцевої, так і між органами влади та бізнесом (публічно-приватне партнерство). Йдеться про використання такого режиму полісуб'єктного управління, як “неповний контракт”, коли органи влади різних територіальних рівнів визначають

конкретні зобов'язання (і, відповідно, відповідальність), які можуть взяти на себе та виконати для спільної синхронізованої діяльності з вирішення проблем розвитку конкретної території. В результаті такого визначення стратегії (їх частини) різних суб'єктів стають унікальними за змістом, цілями, завданнями, пріоритетами і трансформуються в спільні угоди щодо розвитку конкретних територій (інституціоналізація контрактного режиму полісуб'єктного управління).

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ

1. Про внесення змін до деяких законодавчих актів України щодо засад державної регіональної політики та політики відновлення регіонів і територій: Закон України від 9 липня 2022 року № 2389-IX. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2389-20#Text> (дата звернення: 4.08.2025).
2. Про внесення змін до Державної стратегії регіонального розвитку на 2021-2027 роки / Постанова КМУ від 13 серпня 2024 р. № 940. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/940-2024-п#Text> (дата звернення: 4.08.2025).
3. Ще три регіони оновили стратегії розвитку до 2027 року | Міністерство розвитку громад та територій України URL: <https://mindev.gov.ua/news/shche-try-rehiony-onovyly-stratehii-rozvytku-do-2027-roku> (дата звернення 6.08.2025).
4. Романюк С. А. Теорія та практика стратегічного управління : монографія / С. А. Романюк. – Київ : НАДУ, 2019. 234 с.
5. Лібанова Е., Романюк С. Концептуалізація полісуб'єктного управління в соціальних відносинах. Демографія та соціальна економіка. 2023, № 3 (53). С. 33-53. <https://doi.org/10.15407/dse2023.03.033>

MEDICAL SCIENCES AND PUBLIC HEALTH

УДК 378.12 (092)

Дзевульська Ірина Вікторівна
доктор медичних наук, професор
Маліков Олександр Вячеславович
кандидат медичних наук, доцент
Національний медичний університет
ім. О. О. Богомольця
м. Київ, Україна

ПРОФЕСОР В. П. ОБРАЗЦОВ: ШЛЯХ ВІД МОРФОЛОГА ДО ГЕНІЯ ТЕРАПІЇ

Анотація. В роботі описано сторінки професійної діяльності відомого вченого, професора Київського університету Василя Парменовича Образцова, яким було зроблено вагомий внесок в усі області медичних знань, починаючи від морфологічних досліджень та класичних робіт, присвячених фізичній діагностиці захворювань черевної порожнини, і закінчуючи відкриттям нової епохи у розвитку кардіології.

Ключові слова. Діагностика, топографія органів, пальпація, перкусія, аускультация, серцевий галоп, бісистолія.

Василь Парменович Образцов належав до плеяди вчених, які усе своє життя присвятили медицині. Створена професором Образцовим школа повністю зберігає науково-практичне значення для сучасної медицини. В якому

б напрямку не розвивалася сучасна наука, які б досягнення вона не мала, які б нові методи дослідження не з'являлися, вчення Образцова ніколи не втратить свого значення.

В. П. Образцов народився у родині священнослужителя. Початкову освіту отримав в початковій школі, середню – в семінарії. Вищу освіту отримав у Медико-хірургічній академії в Петербурзі, по закінченню якої йому було запропоновано працювати на будь-якій з теоретичних або клінічних кафедр. Однак він рушить до Німеччини, де працює під керівництвом патолога Понфіка над низкою морфологічних питань з кровотворення. Проте через матеріальне становище він змушений був повернутися на батьківщину.

Після повернення із закордонної поїздки, В. П. Образцов працює у Медико-хірургічній академії. Тут він написав і блискуче захистив дисертацію на тему: «Щодо морфології та утворення крові у кістковому мозку ссавців». В цій дисертації В. П. Образцов уперше, раніше за Ерліха, описав поліхроматофільні та зернисті червоні кров'яні тільця. Він дійсно стверджував, що ці клітини як незрілі кров'яні тільця були описані ним у 1880 році в його дисертації раніше за Ерліха.

Після захисту дисертації Образцова вже вважали великим вченим, йому пропонували залишитися працювати у Медико-хірургічній академії, але через брак коштів він знову був змушений відмовитися від цієї пропозиції і переїхав до Києва, де й залишився працювати до кінця свого життя. Спочатку в Києві Образцов працював у Київському військовому шпиталі ординатором, згодом вже завідував терапевтичним відділенням цього ж шпиталю. У 1887 році він змушений був піти у відставку, адже йому було запропоновано місце у Мінському військовому шпиталі, а залишати університетське місто він не бажав. З 1888 року він почав працювати у Олександрівській лікарні на посаді завідувача терапевтичним відділенням. У 1891 році В. П. Образцова було затверджено приват-доцентом, а з 1893 року – професором приватної патології та терапії Київського університету. З 1904 по 1918 рік він обіймав посаду завідувача факультетської терапевтичної клініки Київського університету.

В історію світової медицини Василь Парменович Образцов увійшов як засновник вчення про методичну пальпацію черевної порожнини. Цим вченням він довів можливість і необхідність вивчення анатомії на живій людині. До робіт Образцова черевна порожнина цікавила практичного лікаря лише з точки зору визначення границь і подекуди властивостей печінки, селезінки, блукаючої нирки та випадково знайденої пухлини. Поняття про визначення топографії органів черевної порожнини на живій людині було описано саме професором Образцовим. Підручники з діагностики того часу прямо вказували на те, що нормальний шлунок майже ніколи неможливо достатньо розпізнати через черевні покриви. Гленар, сучасник Образцова, також почав пальпувати органи черевної порожнини, але лише за наявності у них патології. Образцов навчав студентів пальпувати в черевній порожнині здорові органи і тим самим надавав можливість при пальпації визначати й патологічні зміни у цих органах. В своїй промові, проголошеній на щорічних зборах Товариства київських лікарів у 1915 році він казав, що «лише приблизно з половини минулого століття почали пальпувати опущені органи і серед них перш за все опущену або блукаючу нирку...».

Отже, основними напрямками, які цікавили Образцова, були хвороби шлунково-кишкового тракту та серця. У ці напрямки він вніс принципово нове, тут він прямував, за висловом М. М. Волковича, «ніби із випередженням часу»... І хоча роботи Образцова належать здебільшого до рентгенівської доби, проте вони аж ніяк не втратили свого значення. Важливо зазначити, що майже всі висунуті ним положення були повністю підтверджені в подальшому рентгенологічно. Запропоновані ним методи дослідження не втратять своєї цінності доти, доки існують, з однієї сторони, хворий, який потребує допомоги, а з іншої – досвідчений лікар, який прагне за допомогою дарованих йому Богом органів чуття і накопичених ним знань у будь-яких умовах розібратися у стані організму хворого. Жодні технічні удосконалення не здатні і не повинні повністю замінити безпосереднє сприйняття лікаря, який зобов'язаний усіляко

розвивати та вдосконалювати свої пізнавальні здібності та тренувати органи чуття.

Про свою методику пальпації черевної порожнини В. П. Образцов неодноразово доповідав у Товаристві київських лікарів і на Пироговських з'їздах терапевтів. Так, на V Пироговському з'їзді (1894 рік) Образцов виступав з доповіддю «Про діагностичне та прогностичне значення пальпації клубової кишки та великого чепця при черевному тифі», на VIII Пироговському з'їзді – «Про пальпацію воротарної частини шлунка»; у цій доповіді Василь Парменович довів, що в 1 % серед усіх терапевтичних хворих стає доступною пальпація воротаря і воротарної частини шлунка.

Вимагаючи від хворих глибокого, рівного дихання, він добивався не лише розслаблення черевної стінки, але й зміщення внутрішніх органів. Він неодноразово наводив порівняння: якщо прикрити край аркуша паперу для цигарок іншим аркушем, то не в змозі буде прощупати перший аркуш. Якщо ж нижній аркуш витягувати, тоді цей ковзний край легко можна прощупати. Те ж саме відбувається й під час обстеження при глибокому рівномірному диханні органів черевної порожнини. які зміщуються: краї їх легко визначити під час рухів.

При пальпації порожнистих органів обов'язковою умовою є суворо перпендикулярне положення пальців до довжини цих органів. Під повторним натисненням пальпуючих пальців петлі кишки або стінка шлунка скорочуються, немов би ущільнюються і стають більш доступними для пальпації. Нарешті, істотним моментом в усій методиці Образцова є систематична, послідовна пальпація органів черевної порожнини. Лише методична пальпація може бути підставою для висновків та заключень про стан органів черевної порожнини. Для визначення нижньої границі шлунка Образцов розробив спосіб так званої «перкуторної пальпації»; відривним низхідним поштовхом пальців правої руки в області шлунка викликається шум плеску, за яким вдається точно визначити цю границю. Оволодіння усіма цими технічними навичками потребує не лише теоретичних роз'яснень, але й

тривалої практики. Відтак професор завжди рекомендував не лише обстежувати хворих, але й опрацьовувати ці навички на здорових людях.

Чому ж навчав і чого вимагав Образцов при оволодінні своєю методикою? Безсистемне розминання і «тикання» пальцями у живіт не призводять ні до чого, окрім напруження черевного преса. При пальпаторному обстеженні органів черевної порожнини перш за все необхідно досягти розслаблення черевної стінки, що досягається спокійним положенням хворого, його рівним диханням, ніжними й неспішними рухами рук лікаря. Пальці руки повинні бути трохи зігнутими, з урахуванням того, щоб до органа, який палькується, торкалися лише кінчики пальців, що мають найбільше чутливих нервових гілок. Образцов завжди звертав увагу на те, що максимальна чутливість пальців зберігається при ніжному дотику; при сильному натисканні чутливі нервові закінчення здавлюються і тонке відчуття зникає.

Пальпуючи різні зміни в органах черевної порожнини, Образцов надав студентам і лікарям низку діагностичних і прогностичних ознак при різних захворюваннях. Так, він перший (1890 рік) вказав, що при черевному тифі можливо пропальпувати термінальний відділ клубової кишки, буркотливий, чутливий, нерівний. Ці явища можуть слугувати до певної міри діагностичною ознакою черевного тифу ще до отримання результатів спеціальних (лабораторних та ін.) методів обстеження хворого. Наявність при черевному тифі у правій здухвинній ділянці збільшених і чутливих мезентеріальних залоз, на підставі спостережень Образцова, – прогностично несприятлива ознака (В. П. Образцов, «Про діагностичне та прогностичне значення пальпації мезентеріальних залоз при черевному тифі»). У своїй роботі «До загальної симптоматології ентеритів і колітів» Образцов описав клінічну картину та диференційну діагностику цих двох кишкових уражень.

Образцов детально розробив методику пальпації червоподібного відростка і саме він вперше звернув увагу на явища перитифліту, як одну з клінічних форм апендициту. На III з'їзді акушерів та гінекологів у Києві (1909 рік) він доповів «Про тазові апендицити у жінок». Він надав класичну диференційну

діагностику між раком та туберкульозом сліпої кишки. Це описання і сьогодні має значення для своєчасного розпізнавання та лікування цих захворювань. Учень В. П. Образцова М. М. Губергриц підкреслював, що Образцов був автором нової методики дослідження захворювань органів черевної порожнини і що це відкриття аналогічне і рівноцінне за значимістю відкриття аускультатії та перкусії при діагностиці захворювань органів грудної клітки.

У наш час кожний лікар повинен оволодіти методикою пальпації органів черевної порожнини за Образцовим. До Образцова не лише не вміли визначати ту ж нижню границю шлунка, або вважали взагалі неможливим визначення цієї границі, або ж пропонували складні, безглузді та подекуди небезпечні методи визначення границь шлунка. Однак професор Образцов навчив студентів визначати нижню границю шлунка за допомогою «перкуторної пальпації» за шумом плеску.

У напрямку діагностики захворювань черевної порожнини Образцовим було висунуто та розроблено нові положення: 1) органи черевної порожнини, зокрема порожнисті, у більшості випадків можуть бути (попри існуюче раніше положення) пропальповані як при нормальному так і при патологічному стані; 2) ця пальпація може бути досягнута лише при дотриманні певних правил обстеження; 3) обстеження повинно проводитись суворо методично, за певним планом, з урахуванням анатомічних відношень та індивідуальних особливостей. На цьому й заснована запропонована Образцовим і детально ним розроблена методика систематичної пальпації органів черевної порожнини.

Сучасні методи визначення положення та змін в органах черевної порожнини – КТ, МРТ, рентген, гастроскопія, ректороманоскопія, колоноскопія і т. ін. – не зменшили значення закладеної Образцовим і в подальшому розробленої М. Д. Стражеско методики пальпації черевної порожнини, адже лише комплексний підхід до діагностики хворого, комплексний аналіз і синтез до відомої міри гарантує уникнення помилок в постановці правильного діагнозу.

В. П. Образцов. автор нової методики обстеження органів черевної порожнини, привніс багато нового і у діагностику захворювань серця. Він запропонував методику безпосередньої перкусії та аускультатії серця. Він рекомендував, окрім звичайного вислуховування серцевого ритму через стетоскоп, обов'язково вислуховувати серце ще безпосередньо й вухом. При такому вислуховуванні серцевих тонів можливо визначити симптоми, які або не вислуховуються через стетоскоп, або ж вислуховуються вкрай важко (поява у здорової людини металевого або дзвінкого звуку замість 1-го тону, серцевий галоп, нормальний ритм в три тони і т. ін.). На VIII Пироговському з'їзді (1902 рік) Образцов виступив з доповіддю «Механізм появи серцевого галопу»; у цій доповіді він підкреслював значення безпосереднього вислуховування серця і пояснив появу ритму галопу руховою слабкістю серцевого м'яза, серцевою недостатністю. Образцов запропонував свою класифікацію галопів. Він вперше описав феномен бісистолії при недостатності аортального клапану і надав клінічну картину склерозу початкової частини аорти.

Доволі значну увагу Образцов приділяв патологоанатомічній перевірці своєї роботи. В усіх летальних випадках виконувалися розтини, під час яких майже завжди був присутній сам професор і результатом яких він завжди вважав поділитися із слухачами. зазвичай перед початком кожної лекції в аудиторію приносили патологічно змінені органи, отримані під час розтину, які й демонструвалися з відповідними поясненнями.

Лекції Образцова були доволі цікавими. Він не використовував імена різних авторів, не посилався на чийсь конкретні праці, не цитував чужі вислови. Він, звісно ж таки, згадував літературні джерела, називав ті чи інші імена, відмічав цінні думки дослідників, але усе це висвітлював у своїй критичній думці, у своєму власному баченні. Образцов не повторював чужі думки, не передавав шаблонні факти, а відкривав перед студентами усе багатство свого власного досвіду та знань.

На багатьох з'їздах терапевтів професор Образцов був членом президії і головував на окремих засіданнях. Він постійний учасник засідань Київського

фізико-медичного товариства і тривалий час голова Київської спілки лікарів. Завдяки вмілому відбору молодих лікарів і заняттям з ним у клініці, особливо під час обходів, Василь Парменович після себе залишив потужну терапевтичну школу, адже він оточував себе своїми учнями, впевненими його послідовниками, які не лише досконало володіли запропонованими ним методами, але з часом і самі створювали свої школи.

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ

1. Дзевульська І. В., Маліков О. В. Значення міждисциплінарної інтеграції при викладанні анатомії людини. Актуальні дослідження медичних наукових досліджень в Україні та країнах ближнього зарубіжжя. 2017. С. 10–13.
2. Дзевульська І. В., Маліков О. В. Клінічне направлення при викладанні дисципліни «Анатомія людини». Medical education as a component of the education system in Ukraine and eu countries. 2019. С. 36–39.
3. Дзевульська І. В., Маліков О. В. Кафедра анатомії людини в медичному університеті як першоджерело набуття невід'ємних якостей в професії лікаря. Актуальні питання сучасної науки та освіти. 2021. С. 22–24.
4. Дзевульська І. В., Маліков О. В. Описовий та клінічний підходи до вивчення анатомії людини. Особливості модернізації предмету досліджень представників медичних наук. 2021. С. 12–15.
5. Дзевульська І. В., Маліков О. В. Критерії описової та клінічної анатомії в діагностиці та лікуванні захворювань. *Актуальні проблеми педіатрії*. 2021. С. 40.

MANAGEMENT, PUBLIC ADMINISTRATION AND GOVERNANCE

УДК 351.37:308

Кирпале Аліна Василівна

Директор

приватної організації (установи, закладу)

«Ліцей сучасної освіти»

м. Дніпро, Україна

ДЕРЖАВНА ПОЛІТИКА РОЗВИТКУ НЕПЕРЕРВНОЇ ОСВІТИ ПІД ЧАС КРИЗИ: ПРОБЛЕМИ ТА ШЛЯХИ РЕАЛІЗАЦІЇ

Анотація: У статті розглянуто актуальні проблеми розвитку неперервної освіти України в умовах кризи, зокрема в контексті навчання учнів загальноосвітніх закладів та вступу до вищих навчальних закладів. Аналізуються сучасні погляди на форми, види та типи неперервної освіти, а також чинники, що сприяють її розвитку. Автором досліджено необхідність постійного оновлення знань та інноваційних змін як для учнів і студентів, так і для викладачів та управлінців. Особлива увага приділяється симбіозу формальної, неформальної та інформальної освіти як основи для формування інформаційно-інноваційного середовища. На основі аналізу наукових джерел обґрунтовано концептуальні підходи до організації системи неперервної освіти, що враховують кризові обставини, та запропоновано рекомендації щодо вдосконалення кризової державної політики у цій сфері.

Ключові слова: освіта, повна загальна середня освіта, неперервна освіта, освіта впродовж життя, формальна освіта, неформальна освіта, інформальна освіта, кризові умови.

Вступ.

Сучасне суспільство характеризується стрімким зростанням обсягів інформації, швидкими інноваційними змінами та необхідністю адаптації до нових викликів, особливо в умовах кризи. Неперервна освіта, або освіта впродовж життя, стає ключовим інструментом забезпечення конкурентоспроможності особистості та суспільства. За даними ЮНЕСКО [1], освіта впродовж життя є необхідною умовою для сталого розвитку, що вимагає постійного оновлення знань і навичок. В Україні, де кризові явища, такі як економічна нестабільність та військовий стан, ускладнюють освітній процес, актуальність розвитку неперервної освіти зростає.

Метою статті є аналіз сучасних поглядів на форми, види, типи та проблемні питання розвитку системи неперервної освіти в Україні у кризових умовах, а також визначення шляхів її реалізації. Завдання дослідження включають: аналіз чинників розвитку неперервної освіти, оцінку ролі формальної, неформальної та інформальної освіти, а також розробку концептуальних підходів до організації системи освіти впродовж життя.

Неперервна освіта визначається як процес, що охоплює всі етапи життя людини та включає формальну, неформальну та інформальну освіту [2]. Концепція «освіта впродовж життя», зазначав Б. Г. Ананьєв, є фундаментальною засадою сучасної освітньої політики, де освіта дорослих стає органічною частиною неперервної освіти.

У статті аналізуються три основні форми освіти, що утворюють цілісну систему неперервного навчання:

- **Формальна освіта:** традиційне навчання в освітніх закладах (школи, університети), спрямоване на отримання офіційних кваліфікацій.

- **Неформальна освіта:** навчання через курси, семінари, тренінги, що не завжди завершується сертифікацією.
- **Інформальна освіта:** самоосвіта, навчання з досвіду, через медіа, соціальну взаємодію.

Як зазначають В. Кремень і С. Сисоєва у своїх працях, неперервна освіта спрямована на формування компетентностей, необхідних для активного громадянства, професійного розвитку та особистісного зростання [3]. Вони стверджують, що «симбіоз цих трьох форм забезпечує формування інформаційно-інноваційного середовища, необхідного для розвитку неперервної освіти». В умовах кризи, як наголошує Дж. Філд [4], освіта впродовж життя стає інструментом адаптації до швидких змін, забезпечуючи гнучкість і стійкість.

Державна політика України у сфері неперервної освіти базується на принципах, визначених Законом України «Про освіту» (2017), який підкреслює важливість навчання впродовж життя. Проте, як зазначає О. Коваленко [5], реалізація цієї політики стикається з низкою проблем, зокрема недостатнім фінансуванням, обмеженим доступом до якісної освіти в сільських регіонах і слабкою координацією між різними формами освіти.

Основними типами державної політики у сфері неперервної освіти є:

- **Регуляторна:** розробка нормативно-правової бази для визнання різних форм освіти.
- **Фінансова:** забезпечення бюджетного фінансування освітніх програм.
- **Інформаційна:** популяризація концепції навчання впродовж життя.

Чинниками розвитку неперервної освіти в Україні є:

- Зростання інформаційних потоків і потреба в цифрових компетентностях.
- Інноваційні зміни в освітній системі, зокрема впровадження компетентнісного підходу [6].
- Кризові явища, які вимагають швидкої адаптації до нових умов.

Кризові обставини, як зазначає О. Савченко [7], створюють додаткові виклики для системи освіти. До основних проблем належать:

- Обмежений доступ до освіти через руйнування інфраструктури.
- Недостатня підготовка педагогів до роботи в умовах дистанційного навчання.
- Низький рівень мотивації учнів через соціально-економічні труднощі.

Особливо гостро стоїть проблема вступу до вищих навчальних закладів, де нестабільність, психологічний тиск та матеріальні труднощі ускладнюють підготовку абітурієнтів. Відсутність системного підходу до визнання неформальної та інформальної освіти також обмежує можливості учнів.

Для подолання зазначених проблем пропонується:

1. **Інтеграція форм освіти:** Створення симбіозу формальної, неформальної та інформальної освіти для формування інформаційно-інноваційного середовища [8].
2. **Цифровізація освіти:** Впровадження онлайн-платформ для доступу до навчальних ресурсів, що дозволить учням продовжувати освіту незалежно від їхнього місця перебування.
3. **Підвищення кваліфікації педагогів:** Організація тренінгів з використання ІКТ та компетентнісного підходу.
4. **Визнання неформальної освіти:** Розробка механізмів сертифікації знань, отриманих поза формальною освітою. Цей аспект, як зазначав Г. А. Дмитренко, є ключовим для інтеграції різних форм навчання в єдине освітнє поле.

Висновки.

Неперервна освіта є ключовим елементом адаптації суспільства до викликів сучасності, зокрема в умовах кризи. Аналіз наукових джерел показує, що успішна реалізація освіти впродовж життя вимагає комплексного підходу, який включає інтеграцію різних форм освіти, підвищення якості педагогічної підготовки та вдосконалення державної політики. В Україні необхідно визнати неперервну освіту як повноправне освітнє поле, забезпечивши належний контроль якості та визнання результатів навчання. Таким чином, її успішна

реалізація залежить від державної підтримки, інноваційних підходів та спільної роботи всіх учасників освітнього процесу.

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ

1. UNESCO. (2015). *Rethinking Education: Towards a Global Common Good?* Paris: UNESCO Publishing.
2. Delors, J. (1996). *Learning: The Treasure Within*. Paris: UNESCO.
3. Jarvis, P. (2007). *Globalisation, Lifelong Learning and the Learning Society*. London: Routledge.
4. Field, J. (2012). *Lifelong Learning and the New Educational Order*. Stoke-on-Trent: Trentham Books.
5. Коваленко, О. (2020). Неперервна освіта в Україні: виклики та перспективи. *Педагогічні науки*, 72(1), 15–22.
6. Луговий, В. (2019). Компетентнісний підхід у системі освіти України. *Освітній дискурс*, 12(3), 45–53.
7. Савченко, О. (2021). Освіта в умовах кризи: виклики та рішення. *Науковий вісник*, 19(2), 28–34.
8. Бахмат, Н. (2022). Інтеграція форм освіти як чинник розвитку неперервної освіти. *Інноваційна педагогіка*, 45, 10–17.

PEDAGOGY AND EDUCATION

УДК 159.944+37.06

Тріфо Олена Василівна

вчитель вищої категорії

КЗ «Авдіївська опорна загальноосвітня

школа I-III ступенів № 2»

Авдіївської міської ради

Донецької області

ФЕНОМЕН ПСИХОЛОГІЧНОГО ВИГОРАННЯ ПЕДАГОГІВ ТА РЕКОМЕНДАЦІЇ ЩОДО ПРОТИДІЇ ЙОГО НЕГАТИВНОМУ ВПЛИВУ НА ПРОФЕСІЙНУ ДІЯЛЬНІСТЬ

Анотація: В статті розглядається специфіка феномену психологічного вигорання в контексті професійної діяльності педагогів, враховуючи особливі риси їх роботи. Надаються практичні рекомендації, яким чином педагог може нівелювати вплив деструктивних чинників та убезпечити свою психологічну стабільність, при цьому утримуючи на високому рівні розвиток власних професійних компетенцій.

Ключові слова: психологічна стабільність, навчальний процес, педагог, рекомендації, соціальні навички, психологічне вигорання.

Робота педагога, як і будь який інший вид психологічної діяльності, може викликати психологічне вигорання особистості. Під цим терміном розуміється стан психічного, емоційного та фізичного виснаження, який виникає в результаті тривалого або сильного стресу, пов'язаного з професійною діяльністю або іншими життєвими обставинами. Причиною виникнення

психологічного вигорання є професійна дезадаптація, що пов'язана з поведінковим стилем [1, с. 15].

Психологічне вигорання є специфічним різновидом професійних деструкцій. Воно пов'язане з емоційним виснаженням особистості, під яким розуміється почуття емоційного спустошення та втоми, викликаної власне діяльністю, та призводить до особливих форм деперсоналізації особистості, що проявляються у цинічному ставленні до діяльності та його суб'єктів. Психологічне вигорання супроводжується редукцією та недооціненням фахівцем своїх професійних досягнень, що пов'язано з виникненням почуття некомпетентності у своїй професійній сфері, акцентуванні уваги на невдачах. Воно є суто професійним явищем, яке фіксується і проявляється у специфічних умовах професійної діяльності та розвитку, і при цьому здійснює негативний вплив на всі сторони особистості та її поведінку, знижуючи, врешті решт, ефективність професійної діяльності та унеможливаючи отримання відчуття задоволення від такої діяльності. Психологічне вигорання є незворотнім – його неможливо повністю подолати в ході спеціальних форм впливу, натомість можливо лише уповільнити, загальмувати процес його розвитку. Воно являє собою регрес професійного розвитку, оскільки зачіпає особистість у цілому, руйнує її та здійснює негативний вплив на ефективність професійної діяльності. При цьому це явище є загальнопрофесійним феноменом і не обмежене лише однією професійною сферою, а виявляється і у непрофесійному житті. Воно усвідомлюється суб'єктом, що виявляється у відтворенні ним основних його симптомів та прагненні змінити роботу, а також реалізації даного прагнення. Психологічне вигорання здійснює суттєвий вплив на основні параметри професійної діяльності та професійної ідентичності. Воно також може з'явитися на початку професійного становлення як результат невідповідності між вимогами професії та прагненнями особистості [2, с. 121].

Цілком очевидно, що для забезпечення якісного навчального процесу педагог має вміти вчасно виявляти тенденції до появи ознак психологічного вигорання та ефективно протидіяти цьому феномену.

Опрацьовуючи вироблення відповідних рекомендацій, необхідно брати до уваги специфіку роботи педагога, яка відрізняє цей вид професійної діяльності від інших. Вона включає в себе:

1. Постійне спілкування з людьми (в тому числі – з учнями, які суттєво відрізняються від педагога за віком).

2. Необхідність постійного самовдосконалення (опанування нових методик викладання; відслідковування актуальних подій та відкриттів, які безпосередньо стосуються сфери професійної компетенції – предмету викладання).

3. Де факто ненормований робочий день (значна частина роботи педагога припадає на перевірку виконання учнями завдань в офіційно позаробочий час).

4. Робота у відносно сталому колективі.

З метою уникнення впливу психологічного вигорання на результати роботи за таких умов пропонується комплекс рекомендацій:

1. Педагог має чітко розмежовувати роботу та особисте життя / інтереси, та правильно розставляти пріоритети.

Доцільно провести межу між робочим процесом та домашніми / особистими справами й часом на відпочинок. Педагогу варто намагатись сформувати свій графік таким чином, щоб встигнути виконати робочі завдання у відповідний час. З точки зору таймменеджменту можливо навіть взяти за звичку затримуватися на роботі (якщо це дійсно необхідно) – проте не брати її додому. Домашня обстановка має асоціюватися в педагога з певним «safe space» від роботи, сприяючи релаксації та відпочинку.

Головним пріоритетом для людини залишається її здоров'я. Перенавантаження сил задля виконання робочих завдань не принесе нікому користі – натомість скоріше призведе до зниження якості виконання роботи. За будь яких умов педагог має залишати в своєму розкладі час, необхідний для відпочинку (достатній період сну) та забезпечення позитивного самопочуття (регулярні фізичні вправи). Окрім цього, з метою профілактики психологічного вигорання можуть застосовуватися методи психічної саморегуляції (дихальні

вправи, афірмації, фіксація думок, зосередження, заспокійливі слова, усвідомлення власних можливостей, реальна оцінка проблеми тощо) [3, с. 94].

Покращенню самопочуття може сприяти конкретне хобі, не пов'язане з роботою. Таким чином можна знайти певну «віддушину» від робочого процесу. Подібна діяльність буде сприйматися як законний відпочинок від школи. Навіть якщо на неї виділятиметься незначний проміжок часу, все одно в психологічному сенсі це дасть педагогу можливість відволікатися від навчального процесу.

2. Доцільно сконцентрувати зусилля на розвитку соціальних навичок та контактів, які є необхідними елементами роботи педагога.

Варто сформувати широку мережу дружніх контактів з колегами. Це не лише допоможе впоратися з можливими труднощами в процесі роботи (наприклад, за необхідності забезпечити підміну на заняттях), але й надасть додаткові можливості для комфортного перепочинку в робочий час (дружнє спілкування між уроками), та знизить потенційну загрозу формування почуття ізоляції.

Педагог також має розуміти, чим живуть його учні – їх проблеми та вподобання. Мова не йде про «панібратство» з учнями. Проте якщо педагог буде краще обізнаний в тому, що хвилює молодь, він буде впевненіше себе почувати у спілкуванні з нею (а навчальний процес в будь-якому разі передбачає спілкування).

3. Варто опанувати додаткові навички, які допомагають краще протистояти можливим загрозам психологічному стану.

Корисними навичками для педагога є вміння впоратися зі стресом – в тому числі за рахунок відомих фізіологічних практик (глибоке дихання, медитації).

Постійне професійне самовдосконалення (за рахунок тренінгів, курсів тощо) сприятиме не лише отриманню педагогом нових знань, але й підвищенню його впевненості в собі, що веде до покращення психологічного стану під час занять.

Важливим елементом підготовки педагога має стати менеджмент конфліктів – які в будь-якому разі будуть виникати в такій соціальній одиниці, як клас (чи навіть педагогічний колектив). Корисним буде опанувати певні навички на цьому напрямку – зокрема, відвідати відповідні психологічні тренінги.

4. Слід отримувати задоволення від роботи.

Для педагога важливим є розуміння корисності його роботи. В найтяжчих умовах слід не забувати, що навчально виховна робота грає надзвичайно важливу роль для суспільства. Розуміння цього має сприяти відчуттю самореалізації.

Зростанню почуття самореалізації та самоповаги може сприяти отримання нагород за професійну діяльність, участь в курсах підвищення кваліфікації тощо. Вони в жодному разі не мають стати самоціллю – проте можуть вважатися приємним додатком до опанування нових знань, що засвідчить ефективність педагога, та демонструватиме визнання його навичок.

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ

1. Булатевич Н.М. Синдром емоційного вигоряння вчителя: автореф. дис. ... канд. психол. наук: 19.00.04. Київ, 2004. 19 с.
2. Олійник І.В. Причини виникнення та профілактика синдрому професійного вигорання у педагогів. *Вісник Університету імені Альфреда Нобеля. Серія «Педагогіка і психологія». Педагогічні науки.* 2017. 1 (13). 118-125.
3. Пахомов І.В. Профілактика професійного та емоційного вигорання педагогічних працівників закладів професійної (професійно-технічної) освіти: навчальний посібник. Біла Церква: БІНПО ДЗВО «УМО» НАПН України, 2024. 114 с.

PEDAGOGY AND EDUCATION

UDC 796:794.1

Prokhorov Oleksandr

Wykładowca

Państwowy Uniwersytet Kultury Fizycznej

imienia Iwana Boberskiego

Lwów, Ukraina

<https://orcid.org/0009-0007-0424-6226>

Afandiyeva Lana

Sędzia klasy międzynarodowej FIDE

Lwów, Ukraina

AKTUALNE TRENDY I PERSPEKTYWY KOMERCJALIZACJI SZACHÓW W PRZESTRZENI MEDIÓW INTERNETOWYCH

Streszczenie: Na obecnym etapie kształtowania się profesjonalnej społeczności szachowej, rządy wielu krajów podejmują działania mające na celu rozwój i popularyzację szachów. Pojawienie się sztucznej inteligencji podniosło poziom wyszkolenia sportowców, a także stworzyło nowe możliwości popularyzacji i rozwoju społeczności szachowej. Obecnie działania FIDE koncentrują się na podnoszeniu jakości organizowanych turniejów międzynarodowych i krajowych oraz popularyzowaniu szachów w telewizji poprzez transmitowanie mistrzostw z komentarzem czołowych arcymistrzów szachowych.

Słowa kluczowe: FIDE, struktury szachowe, technologie komputerowe, Internet, szachy sportowe, analiza, rozwój, czynniki, polityka publiczna, motywacja, finansowanie, telewizja, zasoby online, komercjalizacja.

100 lat temu powstała międzynarodowa organizacja szachowa FIDE. Dziś jest to wiodąca organizacja, która zmagająca się z wieloma problemami, ale wciąż znajduje sposób na dalszy rozwój zarówno swojej działalności, jak i samego sportu szachowego. Szeregi mistrzów i arcymistrzów uzupełniają obecnie bardzo młodzi szachiści, mający zaledwie 12-13 lat. [1]

Dzięki rozwojowi technologii komputerowej i internetu, popularność szachów gwałtownie wzrosła. Trening sportowców zyskał uproszczone możliwości analizy partii i ich analizy. Komputery zapoczątkowały również rozwój ogromnej ilości teorii, która stała się dostępna dzięki globalnej sieci. Prawdopodobnie nadejdzie dzień, w którym sztuczna inteligencja przewyższy grę najwybitniejszego szachisty. [1]

Innym zjawiskiem jest popularyzacja tego sportu wśród kobiet, które weszły do elity szachów.

Ale co spowodowało rozwój szachów na obecnym etapie i do czego to doprowadzi?

Po przeprowadzeniu krótkiej analizy źródeł otwartych i literatury, zidentyfikowano główne czynniki, które miały największy wpływ na to zjawisko [2]. Wszystko zaczęło się od tego, że szachy, a w ogóle sport, stały się częścią polityki państwowej.

Opisanych powyżej trampolin do szachowego skoku nie należy traktować jako zjawiska jednorazowego.

Obecnie niektóre kraje, pod przewodnictwem FIDE, głosują za włączeniem szachów do programu Igrzysk Olimpijskich, co zwiększy zasięg informacji i przyciągnie ogromną liczbę zainteresowanych, zarówno inwestorów, jak i sportowców.

Jedną z głównych, moim zdaniem, przyszłych zmian jest transformacja procesu finansowania turniejów. Na podstawie badania przeprowadzonego przez World Chess by Agon (kluczowego partnera handlowego Międzynarodowej Federacji Szachowej – FIDE), poświęconego kondycji finansowej profesjonalnych szachistów, opartego na analizie danych podziału nagród pieniężnych na 32 największych

turniejach szachowych, możemy stwierdzić, że rozbieżność między dochodami a wysoką popularnością (relacja z ostatniego meczu mistrzowskiego Ding Liren – Yan Nepomniachtchi – 2,1 miliarda widzów).

Konieczna jest zatem zmiana systemu finansowania lub usprawnienie procesu komercjalizacji meczów – pozwoli to znacząco zwiększyć pulę nagród dla sportowców.

World Chess by Agon prowadzi obecnie rozmowy z amerykańską firmą filmową na temat nakręcenia interaktywnego filmu fabularnego o szachach, w którym każdy widz będzie mógł stać się uczestnikiem wydarzeń rozgrywających się na ekranie.

Pojawienie się szachów w telewizji ponownie znacząco zwiększy ich popularność. W tym celu firma planuje uruchomić projekt telewizyjny o nazwie „Armageddon Series”. Istotą projektu jest to, że arcymistrzowie wysokiej rangi będą rozgrywać partie blitzów, które będą transmitowane w telewizji.

FIDE próbowała wcześniej uruchomić projekt telewizyjny poświęcony szachom, ale ze względu na brak zainteresowania i popytu ze strony publiczności, rentowność takich projektów była wyjątkowo niska. Ostatni wzrost popularności szachów daje nadzieję na sukces takich projektów. Należy zwrócić uwagę na panujący trend korzystania z internetowych zasobów szachowych, zarówno do celów treningowych, jak i do organizacji turniejów (chess.com). Strategia rozwoju szachów musi uwzględniać nie tylko czynniki i konsekwencje ekonomiczne, ale także społeczne.

Należy rozważyć możliwości komercjalizacji szachów poprzez ich popularyzację w środowisku biznesowym. Przykładowo fundusz Prytek, specjalizujący się w inwestowaniu w startupy z sektora IT i Digital, chce zapewnić przedsiębiorcom partnerstwa w zakresie nowych, innowacyjnych rozwiązań od wiodących firm na świecie za pośrednictwem World Chess by Agon.

Podsumowanie.

Wielu najbogatszych ludzi na świecie wierzy, że szachy rozwijają myślenie strategiczne, powściągliwość, umiejętność planowania i roztropność, a popularyzacja

szachów doprowadzi do powstania nowoczesnego i nowego społeczeństwa intelektualistów, którzy stworzą udane środowisko biznesowe.

Szachy to sport dla inteligentnych ludzi.

Rozwijają cechy niezbędne każdemu, kto chce coś osiągnąć i odnieść sukces. Te cechy sprawiają, że szachy to obiecujący sport, który ma świetlaną przyszłość.

BIBLIOGRAFIA

1. Radoslav V. Baltazarević, Nenad V. Ravić [2020] Synthesis between digital marketing strategies and chess strategy.
URL: <https://aseestant.ceon.rs/index.php/bastina/article/view/29122/16376>
2. Robert S. Graber [2009] "Business lessons from chess: business lessons from chess: a discussion of parallels a discussion of parallels between chess between chess strategy and business strategy, strategy and business strategy, and how chess can have applications and how chess can have applications for business education for business education", 79 Academy of Educational Leadership Journal, Volume 13, Number 1, 79-85, 2009.
URL: <https://www.scribd.com/document/242011273/Business-Lessons-From-Chess>

SCIENCE, TECHNOLOGY AND CULTURE: INTEGRATION AND PROSPECTS

PROCEEDINGS OF THE INTERNATIONAL SCIENTIFIC
AND PRACTICAL CONFERENCE

August 25-27, 2025

Warsaw, Poland

Editor
Soloviov O. V.

*M.Sc.Ed., M.P.A., Hon. PhD, Academic Advisor,
Head of the European Union Research Department,
Ukrainian Institute of Scientific Strategies*

E-mail: journal@naukainfo.com

Publisher website: <https://www.naukainfo.com>

The editorial board reserves the right to edit and shorten materials. The opinions of the authors may not always coincide with the viewpoint of the editorial board and publisher. Authors bear full responsibility for the published material (for the accuracy of facts, quotes, personal names, geographic names and other information).

This edition was approved for publication on September 16, 2025.

Published in A4 format online on website: <https://naukainfo.com/conference?id=60>

Publisher: Sole proprietor Soloviov O. V. Certificate of registration in the State Register of Publishers, Manufacturers, and Distributors of Publishing Products series DK № 8227, dated April 23, 2025.